

**Streszczenie rozprawy doktorskiej *Polityka wschodnia w koncepcjach partii
politycznych w III Rzeczypospolitej Polskiej***

Temat mojej pracy doktorskiej odnosi się do polityki wschodniej w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej Polskiej. Kierunek wschodni w polskiej polityce zagranicznej posiada istotne znaczenie dla interesów i bezpieczeństwa państwa polskiego. Świadczą o tym debaty i dyskusje ekspertów na temat sposobu prowadzenia polityki wschodniej oraz stosunku do Federacji Rosyjskiej będącej znaczącym podmiotem społeczności międzynarodowej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Realizacja polskiej polityki wschodniej jest powiązana w dużym stopniu z kształtem stosunków Rzeczypospolitej Polskiej z państwami Zachodu należącymi do UE oraz NATO.

Do podjęcia badań nad polityką wschodnią w koncepcjach polskich partii politycznych skłoniło mnie kilka kwestii:

- brak analiz badawczych dotyczących koncepcji polityki wschodniej w odniesieniu do okresu III Rzeczypospolitej Polskiej;
- odwołania do tradycji geopolitycznych w koncepcjach polskich partii politycznych po 1989 r.;
- dyskusje w środowisku naukowym na temat kształtu polskiej polityki wschodniej;
- próby odnalezienia się przez Rzeczypospolitą Polską w nowej przestrzeni geopolitycznej po 1989 r. (po dekompozycji ZSRR oraz polskiej akcesji do NATO i UE);
- dyskusje medialne na temat polityki wschodniej, zwłaszcza w okresie przemian politycznych u wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej Polskiej oraz konfliktów zbrojnych na wschodzie;
- istotne znaczenie wschodniego kierunku w polskiej polityce zagranicznej w związku z budową polskiego bezpieczeństwa energetycznego w pierwszej dekadzie XXI w.;
- zaangażowanie polskich partii politycznych na rzecz przemian demokratycznych w Republice Białoruś i na Ukrainie;
- oraz propozycje ze strony niektórych partii politycznych dotyczące ścisłej współpracy (integracji) państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej w celu wypracowania jednolitego stanowiska w stosunkach z Federacją Rosyjską, Stanami Zjednoczonymi Ameryki i UE.

Za cel postawiłem sobie zbadanie jakie koncepcje polityki wschodniej formułowały partie polityczne obecne w polskim parlamencie po 1989 r. oraz jakie

miejsce zajmowała polityka wschodnia w ich programach i innych dokumentach (między innymi deklaracjach, oświadczeniach i stanowiskach), w wypowiedziach na forum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i w publikacjach prasowych.

W związku z takim celem badań postawiłem dwie hipotezy: 1.) Odbudowa polityki mocarstwowej przez Federację Rosyjską miała wpływ na koncepcje formułowane przez polskie partie polityczne w odniesieniu do polityki wschodniej; 2.) Geneza partii politycznych miała wpływ na koncepcje formułowane w zakresie polityki wschodniej.

W rozprawie odpowiedziałem na cztery pytania badawcze: 1.) Jak partie polityczne odnosiły się do relacji z ZSRR oraz państwami powstałymi po jego dekompozycji?; 2.) Jakie znaczenie dla polityki wschodniej partie polityczne przypisywały integracji europejskiej?; 3.) Jakie koncepcje formułowały partie polityczne w odniesieniu do niepodległości wschodnich narodów, polityki władz w Moskwie (w okresie ZSRR i po jego rozpadzie) wobec regionu Europy Środkowo-Wschodniej oraz aspiracji państw wspomnianego regionu do członkostwa w NATO?; 4.) Jakie koncepcje formułowały partie polityczne w odniesieniu do demokracji i umacniania praw człowieka w państwach poradzieckich?

Zagadnienia, które przeanalizowałem w pracy doktorskiej odnosiły się do okresu 1989-2015. W 1989 r. odbyły się obrady Okrągłego Stołu oraz pierwsze częściowo wolne wybory do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej X kadencji i całkowicie wolne wybory do Senatu I kadencji. Wydarzenia te zapoczątkowały przemiany ustrojowe w polskim państwie i przyczyniły się do tworzenia nowych partii reprezentujących różne oblicza ideologiczne. Z kolei w 2015 r. skończyła się VII kadencja Sejmu i VIII kadencja Senatu.

Praca składa się z sześciu rozdziałów, z których pierwsze dwa mają charakter teoretyczny. W pierwszym rozdziale przeanalizowałem główne pojęcia związane z tematem rozprawy: koncepcja polityczna (autorstwa K. Łabędzia i R. Zięby), partia polityczna, ugrupowanie polityczne (wskazując na różnice w odniesieniu do partii politycznej), III Rzeczypospolita Polska oraz polityka zagraniczna (wraz z jej uwarunkowaniami). Istotne miejsce poświęciłem analizie terminu polityka wschodnia, który we współczesnej debacie naukowej wzbudza wiele dyskusji i emocji – jego rozumienie uzależnione jest od obszaru do jakiego się odnosi. Odwołałem się także do koncepcji geopolitycznych związanych z pojęciem polityki wschodniej, które funkcjonują w polskiej myśli politycznej. Wyjaśniłem również sposób rozumienia i uwarunkowania polskiej polityki wschodniej w poszczególnych okresach XX w.

w zależności od zmiany sytuacji politycznej państwa polskiego. Przemysław Żurawski vel Grajewski uważa politykę wschodnią za najważniejszy kierunek polskiej polityki zagranicznej. Wspomniany badacz wskazuje, iż termin polityka wschodnia odnosi się do narodów żyjących na terenach pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Federacją Rosyjską, a w szerszym ujęciu obszarów byłego imperium rosyjskiego: od Republiki Estońskiej po Gruzję i Republikę Azerbejdżanu¹. Wskazałem również na znaczenie polskiej akcesji do UE dla rozwoju polityki wschodniej oraz realizację EPS i programu PW. W pierwszym rozdziale zbadałem również główne kierunki polskiej polityki zagranicznej poprzez przeanalizowanie wystąpień ministrów spraw zagranicznych. Do głównych kierunków polskiej polityki zagranicznej w latach 1989-2015 można zaliczyć: dążenie do członkostwa w NATO (osiągnięte w 1999 r.); integracja z UE (która miała miejsce w 2004 r.); dobre relacje ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki uznawanymi za sojusznika Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie bezpieczeństwa; przyjazne stosunki polsko-niemieckie; dążenie do poprawnych stosunków polsko-rosyjskich (do 1991 r. polsko-radzieckich); utrzymanie przyjacielskich relacji z pozostałymi państwami sąsiedzkimi; członkostwo w grupach regionalnych i organizacjach międzynarodowych (na przykład w *Hexagonale*, Grupie Wyszehradzkiej, ASEAN, CEFTA, ONZ i WTO); oraz współpraca na forum KBWE (potem OBWE) na rzecz bezpieczeństwa w Europie. Wspomniane kierunki polskiej polityki zagranicznej determinowały pośrednio charakter polityki wschodniej: na przykład polskie aspiracje do członkostwa w NATO wpływały na charakter stosunków z Federacją Rosyjską, która sprzeciwiała się rozszerzeniu Paktu o państwa należące w przeszłości do radzieckiej strefy wpływów.

W drugim rozdziale przeanalizowałem rozwój polskich partii politycznych w latach 1989-2015. Badaniu zostały poddane partie polityczne, które posiadały w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej trzy mandaty. Polskie partie polityczne nie były strukturami stabilnymi i we wspomnianym okresie często przechodziły przeobrażenia związane z wielokrotnym zmienianiem ordynacji wyborczej do parlamentu. Jediną partią polityczną obecną w polskim parlamencie bez przerwy od 1990 r. jest PSL². Zbadałem również typologie partii politycznych według kryterium programowego autorstwa A. Antoszewskiego, R. Herbuta, V. Hlouška i L. Kopečka, Paula G. Lewisa oraz W. Sokoła. Do analizy polityki wschodniej w koncepcjach partii

¹ P. Żurawski vel Grajewski, *Geopolityka-siła...*, s. 293-295.

² R. Markowski, *System partyjny*, (w:) *Demokracja w Polsce...*, red. L. Kolarska-Bobińska, J. Kucharczyk, J. Zbieranek, s. 150-151.

politycznych zastosowałem w niniejszej rozprawie typologię W. Sokoła wyróżniającą nurty partyjne (socjaldemokratyczny i lewicowo-socjalistyczny, liberalny, agrarny, chadecki, konserwatywny, niepodległościowy, narodowy oraz inne nurty partyjne) oraz uwzględniającą historię i realia polityczne regionu Europy Środkowo-Wschodniej³. Przeanalizowałem również programy partii politycznych wskazując na główne i charakterystyczne postulaty. Programy polskich partii politycznych posiadały uniwersalny charakter, zawierały umiarkowane postulaty oraz cechowały się pragmatyzmem. Na skutek tworzenia partii politycznych poprzez podziały wewnątrzparlamentarne, nowe partie polityczne powstawały najczęściej w wyniku sporów personalnych – nie było to korzystne dla treści programów partyjnych⁴.

W rozdziale trzecim, czwartym, piątym i szóstym zbadałem politykę wschodnią w koncepcjach partii politycznych w odniesieniu do poszczególnych zagadnień. Trzeci rozdział dotyczył stosunków międzynarodowych i polityki historycznej. W czwartym rozdziale przeanalizowałem w kontekście polityki wschodniej kwestie związane z gospodarką i integracją europejską. Piąty rozdział dotyczył kwestii bezpieczeństwa w polityce wschodniej związanych z niepodległością państw, działalnością i członkostwem w NATO oraz konfliktami zbrojnymi. Ostatni rozdział poświęciłem zagadnieniom demokracji i praw człowieka w koncepcjach partii politycznych w kontekście polityki wschodniej – przeanalizowałem kwestię demokracji, polskiej mniejszości narodowej w państwach wschodnich oraz praw człowieka.

Koncepcje partii politycznych w zakresie polityki wschodniej odnoszące się do poszczególnych zagadnień były zróżnicowane. Z racji na związanie niektórych koncepcji z określonym przedziałem czasowym na przestrzeni lat 1989-2015, partie niektórych nurtów nie formułowały koncepcji i postulatów, gdyż jeszcze nie istniały (na przykład LPR powstała po przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej do NATO) lub nie posiadały reprezentacji w Sejmie liczącej co najmniej trzech posłów (na przykład Samoobrona RP, która pierwszy raz mandaty zdobyła w 2001 r.).

W wyniku procesu badawczego została potwierdzona hipoteza, iż odbudowa polityki mocarstwowej przez Federację Rosyjską miała wpływ na koncepcje formułowane przez polskie partie polityczne w odniesieniu do polityki wschodniej. Większość partii politycznych zwracała uwagę na powrót Federacji Rosyjskiej do polityki mocarstwowej i do odtwarzania strefy wpływów na obszarze poradzieckim,

---

³ W. Sokół, *Partie polityczne i system partyjny w Polsce w latach 1991-2004*, (w:) *Współczesne partie i systemy partyjne...*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, s. 195-260.

⁴ E. Skrabacz, *Słowa, słowa, słowa-dokumenty programowe polskich partii politycznych*, (w:) *Partie polityczne w początkach XXI wieku...*, red. M. Winclawska, s. 134-135, 137-139, 141, 146.

co wpływało na kształt postulatów i opinii formułowanych przez partie polityczne. Zwracano uwagę na konieczność zachowania niezależności od władz w Moskwie przez państwa wschodnie powstałe po dekompozycji ZSRR. W owocnej współpracy gospodarczej z państwem rosyjskim dostrzegano szansę na zatrzymanie rozwoju jego polityki mocarstwowej. Kooperacja państw obszaru Międzymorza miała również przeciwdziałać odtworzeniu rosyjskiej mocarstwowości i strefy wpływów. Zwracano uwagę, że w Federacji Rosyjskiej gloryfikowano okres ZSRR i przedstawiano w pozytywnym świetle osobę J. Stalina. Z racji na wykorzystywanie surowców energetycznych przez władze w Moskwie do podporządkowywania sobie państw, postulowano przeprowadzenie dywersyfikacji źródeł pozyskiwania gazu ziemnego przez Rzeczypospolitą Polską. Akcesja państwa polskiego do UE miała służyć wyjściu z rosyjskiej strefy wpływów. W partnerskich relacjach UE z Federacją Rosyjską widziano możliwość przeciwdziałania rosyjskiemu imperializmowi. W integracji państw z obszaru poradzieckiego z regionem Europy Zachodniej widziano szansę na wyjście przez nie z rosyjskiej strefy wpływów. W koncepcjach partii politycznych zwracano uwagę, że imperialnymi celami rosyjskiej polityki były Gruzja, Republika Lotewska, Republika Mołdawii, Rzeczypospolita Polska i Ukraina. Prognozowano, że władze w Moskwie zamierzyły stosować politykę finlandyzacji wobec państw poradzieckich i regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Stworzenie sojuszu Rzeczypospolitej Polskiej z państwami powstałymi po rozpadzie ZSRR miało przeciwdziałać rosyjskiemu imperializmowi. Wskazywano, że rosyjski sprzeciw wobec poszerzenia NATO w kierunku wschodnim wynikał z planów władz w Moskwie dotyczących odbudowy strefy wpływów z okresu radzieckiego. W związku z tym nowa koncepcja strategiczna NATO powinna była uwzględniać tendencje imperialistyczne w polityce Federacji Rosyjskiej oraz próby odtworzenia strefy wpływów na obszarze byłego bloku państw komunistycznych. Zwracano uwagę, że w ramach polityki mocarstwowej Federacja Rosyjska mogła podejmować próby aktywizowania mniejszości narodowych w państwach sąsiednich w celu wywołania konfliktów na tle narodowościowym, a następnie interweniować zbrojnie w imię ochrony tych mniejszości. Dostrzegano potrzebę wypracowania wspólnej strategii NATO i UE wobec rosyjskiego imperializmu, który przejawiał się w agresji zbrojnej na Ukrainę.

W trakcie analizy polityki wschodniej w koncepcjach partii politycznych nie została potwierdzona w pełni hipoteza, iż geneza partii politycznych miała wpływ na koncepcje formułowane w zakresie polityki wschodniej. Przyjmując podział partii politycznych według kryterium genetycznego na postkomunistyczne

(postpeerelowskie), postsolidarnościowe, pozasolidarnościowe i nowe⁵ nie można jednoznacznie stwierdzić, iż partie postkomunistyczne (będące następczyniami PZPR lub stronnictwa satelickiego ZSL) formułowały koncepcje polityki wschodniej o charakterze prorosyjskim (proradzieckim), a partie o rodowodzie solidarnościowym, pozasolidarnościowym i nowe prezentowały stanowisko antyrosyjskie. Istotną rolę ZSRR w społeczności międzynarodowej przypisywała zarówno partia postkomunistyczna (SdRP) jak i postsolidarnościowa (PSL „S”), które widziały w państwie radzieckim gwaranta bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w obliczu zjednoczenia Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Republiki Federalnej Niemiec. Podobnie partie postkomunistyczne (SdRP i PSL) i postsolidarnościowa (PC) opowiadały się za rewizją zasad współpracy w ramach RWPG uwzględniających podmiotowość członków. Przykładem częściowego potwierdzenia wspomnianej hipotezy było między innymi poparcie partii postkomunistycznych (SdRP i PSL) dla dalszego istnienia ZSRR i postrzeganie jako antypolskich nowych państw (litewskiego i ukraińskiego) powstających w wyniku dekompozycji ZSRR. Partie postsolidarnościowe (PC i PChD) i pozasolidarnościowa (ZChN) opowiadały się za porzuceniem postaw antyradzieckich, proponowały zdynamizowanie polsko-radzieckiej kooperacji gospodarczej i partnerskie stosunki dwustronne. Zarówno partie postpeerelowskie (SdRP i PSL), postsolidarnościowe (na przykład UD, PiS), pozasolidarnościowe (na przykład KPN) i nowa (Samoobrona RP) opowiadały się za współpracą polityczno-gospodarczą z nowymi państwami powstałymi po rozpadzie ZSRR. Partie postkomunistyczne (SLD i PSL), pozasolidarnościowa (ZChN) i nowe (LPR i Samoobrona RP) powoływały się na wspólne korzenie słowiańskie Polaków i Rosjan, co miało być podstawą bliskiej współpracy polityczno-gospodarczej Rzeczypospolitej Polskiej z Federacją Rosyjską. Sprzeciwiała się temu partia postsolidarnościowa (PChD) wskazując na szkodzenie w ten sposób relacjom polsko-ukraińskim. Partia pozasolidarnościowa jaką była UPR wyraźnie wskazywała na konieczność prorosyjskiego nastawienia w polskiej polityce wschodniej, natomiast partie postkomunistyczna (PSL) i nowa (Samoobrona RP) postulowały zachowanie równowagi w stosunkach Rzeczypospolitej Polskiej z państwami Wschodu i Zachodu. Partie postkomunistyczne (SdRP, SLD i SdPi) stwierdzały, że Federacja Rosyjska nie stwarzała zagrożenia dla państw sąsiedzkich (poradzieckich), natomiast partie

---

⁵ Zob. K.A. Wojtaszczyk, *Partie polityczne w państwie...*, s. 155-160; W. Sokół, *Partie polityczne i system partyjny w Polsce w latach 1991-2004*, (w:) *Współczesne partie i systemy partyjne...*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, s. 190-191; K. Kowalczyk, *Rodziny partii politycznych w III RP*, (w:) *Partie i system partyjny...*, red. K. Kowalczyk, s. 210-211.

postsolidarnościowe (między innymi KLD, UD, UW, PO, RS AWS, SKL, PiS) dostrzegały odradzanie się polityki mocarstwowej Federacji Rosyjskiej. Równocześnie partie postkomunistyczne (PSL, SLD i SdPi) i postsolidarnościowe (PO, PiS) postrzegały program Partnerstwa Wschodniego jako narzędzie przeciwdziałania rosyjskiemu imperializmowi i odtwarzaniu rosyjskiej strefy wpływów. Za utworzeniem stałych baz wojskowych NATO w Rzeczypospolitej Polskiej (wbrew umowie z Federacją Rosyjską z 1997 r.) opowiadały się partie postsolidarnościowe (UD, UW, PO, RS AWS, PiS) i pozasolidarnościowe (KPN), natomiast sprzeciw zgłaszała partia postpeerelowska (SLD).

Analizując stan badań związanych z polityką wschodnią w koncepcjach partii politycznych stwierdziłem, że wspomniane zagadnienie badawcze zostało przeanalizowane w dwóch opracowaniach. Piotr Malewicz dokonał analizy polskiej polityki wschodniej w okresie dwutorowości (1989-1991) odnosząc się do relacji na poziomie międzypaństwowym, badając równocześnie stanowiska partii w tym zakresie⁶. Natomiast Marcin Sienkiewicz zbadał partyjne koncepcje polityki wschodniej (stosując podział partii według kryterium ideologicznego) wobec Republiki Białorusi, Republiki Litewskiej i Ukrainy w latach 1989-1999⁷. Publikacje te obejmowały okresy kilku lat i nie prezentowały polityki wschodniej w koncepcjach partii politycznych w okresie 1989-2015.

Ponadto w rozprawie doktorskiej wykorzystałem opracowania autorstwa między innymi A. Antoszewskiego, S. Bielenia, A. Bozóki, M. Dołbakowskiej, R. Herbuta, V. Hlouška, W. Jednakiej, L. Kopečka, M. Maszkiewicza, R. Matyji, K.A. Paszkiewicz, D.J. Sagara, J. Sielskiego, I. Słodkowskiej, K. Sobolewskiej-Myślik, A. Szczerbiaka, W. Sokoła, R. Zięby i M. Żmigrodzkiego.

Przydatne były również czasopisma naukowe, między innymi: „Ad meritum”, „Arcana”, „Horyzonty Polityki”, „Nowa Polityka Wschodnia”, „Nowy Prometeusz”, „Polityka Wschodnia”, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, „Studia Orientalne”, „Studia Polityczne”, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, „Zeszyty Naukowe Puławskiej Szkoły Wyższej”.

Spośród tytułów prasowych wykorzystałem artykuły z czasopism: „Do Rzeczy”, „Gazety Wyborczej”, „Rzeczpospolitej”, „Rzeczy Wspólnych”, „Tygodnika Powszechnego” oraz „wSieci”.

⁶ P. Malewicz, *Polska „polityka wschodnia”...*

⁷ M. Sienkiewicz, *Współczesne polskie nurty...*

Istotne znaczenie dla procesu badawczego miały materiały zgromadzone w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, w Archiwum Partii Politycznych Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie oraz w Pracowni Dokumentacji i Badań Życia Politycznego Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu. Ponadto wykorzystałem stenogramy z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z lat 1991-2015 oraz informacje udostępnione na stronach internetowych partii politycznych, klubów parlamentarnych i liderów partii politycznych.

The Abstract of Doctoral Dissertation entitled *Eastern Policy in Concepts of Political Parties in the Third Republic of Poland*

The subject of my dissertation refers to Eastern policy in concepts of political parties in the Third Republic of Poland. The Eastern direction in Polish foreign policy has a crucial importance for interests and safety of Poland. It can be seen in debates and discussions of experts about the manner of conducting Eastern policy as well as about the attitude towards the Russian Federation which is a significant entity of the international community in the region of East-Central Europe. The Polish implementation of Eastern policy is highly related to the shape of the relations between the Republic of Poland and the European Union (EU) Member States as well as North Atlantic Treaty Organization (NATO).

There were a few issues for undertaking the study on Eastern policy in concepts of Polish political parties:

- the lack of research analyses on Eastern policy concepts concerning the period of the Third Republic of Poland existence;
- the references to geopolitical traditions in the concepts of Polish political parties after 1989;
- the discussions conducted in scientific circles on the shape of Eastern policy in Poland;
- the attempts of the Republic of Poland to adopt to the new geopolitical reality after 1989 (after the decomposition of the Union of Soviet Socialist Republics and the Polish accession to NATO and the EU);
- the media discussions on the Eastern policy, especially within the period of political transformations in the Eastern neighbours of the Republic of Poland and armed conflicts in the East;
- the substantial importance of the eastward direction in the Polish foreign policy in relation to development of Polish energetic safety in the first decade of the twenty-first century;
- the involvement of the Polish political parties in democratic transformations in the Republic of Belarus and Ukraine;
- and suggestions of some political parties concerning close cooperation (integration) between the East-Central Europe countries in order to work out a consistent position in relations with the Russian Federation, the United States of America and the EU.

The objective set here was to explore what concepts of the Eastern policy political parties existing in the Polish parliament after 1989 formulated and what was the position of the Eastern policy in their programmes and other documents (including declarations, statements and attitudes), in speeches made in the forum of the Sejm of the Republic of Poland and the press publications.

In relation to the objective of the research two hypotheses were formulated: 1.) Rebuilding the superpower policy by the Russian Federation had an impact on the concepts formulated by the Polish political parties with the reference to the Eastern policy; 2.) The origins of political parties influenced the concepts formulated in respect of Eastern policy.

This dissertation answered four research questions: 1.) How political parties referred to relations with the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) and the countries arisen after its decomposition?; 2.) What meaning for the Eastern policy political parties assigned to European integration?; 3.) What concepts political parties formulated when it came to independence of the Eastern nations, the policy of the authorities in Moscow (in the period of the USSR existing and after its decline) towards the East-Central Europe and NATO membership aspirations of the mentioned region?; 4.) What concepts political parties formulated with regard to democracy and strengthening human rights in post-Soviet countries?

The issues analysed in the dissertation concerned the years 1989-2015. In 1989 the Polish Round Table took place and the first partially free elections to the Sejm of the Polish People's Republic of the tenth term and entirely free elections to the Senate of the first term. Those events initiated the system transformations in Poland and contributed to creation of new parties representing different ideological natures. In 2015 the seventh term of the Sejm and the eighth term of the Senate finished.

The dissertation is composed of six chapters, two of which are of a theoretical nature. In the first one the main notions connected with the subject of the dissertation were analysed: political concept (by Krzysztof Łabędź and Ryszard Zięba), political party, political group (indicating the differences in relation to a political party), the Third Republic of Poland and foreign policy (with its determinants). A special attention was given to the term Eastern policy, which in contemporary scientific debate generates numerous discussions and emotions – its understanding depends on an area which it refers to. There was made a reference to geopolitical concepts related to the notion of Eastern policy, which are present in Polish political thought. Also there is an explanation how to understand and what determines the Eastern policy in Poland

in the specific time periods of the 20th century depending on the changes in political situation of Poland. Przemysław Żurawski vel Grajewski considers Eastern policy as the most important direction of the Polish foreign policy. The mentioned scientist thinks that the term Eastern policy refers to the nations living on the areas between the Republic of Poland and the Russian Federation, in a broader term the areas of the former Russian empire: from the Republic of Estonia through Georgia to the Republic of Azerbaijan¹. There was underlined the significance of the Polish access to the UE for the development of the Eastern policy and implementation of the European Neighbourhood Policy as well as the Eastern Partnership Programme. The first chapter also considered the main directions of the Polish foreign policy by means of analysing of the speeches made by Ministers for Foreign Affairs. The main directions of Polish foreign policy from 1989 to 2015 include: striving for membership in NATO (accomplished in 1999); integration with the UE (in 2004); good relations with the United States of America recognised as an ally of the Polish Republic in the area of safety; friendly Polish-German relations; efforts to ensure proper Polish-Russian relations (until 1991 Polish-Soviet relations); keeping friendly relations with the remaining neighbouring countries; membership in regional groups and international organisations (for example in Hexagonale, the Visegrad Group, the Association of South East Asian Nations, the Central European Free Trade Agreement, the United Nations and the World Trade Organisation); and cooperation on the forum of the Conference for Security and Cooperation in Europe (later Organization for Security and Cooperation in Europe) for security in Europe. The mentioned directions of Polish foreign policy determined indirectly the nature of the Eastern policy: for example Polish aspirations for membership in NATO influenced the shape of relations with the Russian Federation, which objected to extending NATO to the countries formerly under the Soviet control.

The second chapter contains the analysis of the development of the Polish political parties from 1989 to 2015. The parties which held at least three mandates in the Sejm were submitted to the research. Polish political parties were not a stable structure and in the mentioned period of time often underwent transformations connected with numerous changes of the electoral system. The only political party existing in the Polish Parliament all the time since 1990 is the Polish Peasant Party².

---

¹ P. Żurawski vel Gajewski, *Geopolityka-sila...*, s. 293-295.

² R. Markowski, *System partyjny*, (w:) *Demokracja w Polsce...*, red. L. Kolarska-Bobińska, J. Kucharczyk, J. Zbieranek, s. 150-151

There were also researched typologies of political parties according to programme criterion by Andrzej Antoszewski, Ryszard Herbut, Vit Hloušek and Lubomir Kopeček, Paul G. Lewis and Wojciech Sokół. For analysing the Eastern policy in the concepts of political parties there was applied the typology by W. Sokół distinguishing party streams (social democratic and left-socialist, liberal, agricultural, Christian democratic, conservative, independent, national and others) as well as taking into consideration history and political reality of the East Central Europe region³. Programmes of political parties were analysed too – indicating their main and typical postulates. They included moderate postulates and were of a pragmatic nature. As a result of creating new parties by internal parliamentary divisions, the new parties arose most often due to personal disputes – which was not advantageous for the contents of the party programmes⁴.

In the chapters: third, fourth, fifth and sixth there was researched Eastern policy in political parties concepts with the reference to particular areas. The third chapter concerned international relations and historical policy. In the fourth chapter issues connected with the economy and European integration in the context of Eastern policy were analysed. The fifth chapter relates to safety in Eastern policy with its connection to independence of the countries, activity and membership in NATO and armed conflicts. The final chapter was devoted to the issue of democracy and human rights in the context of Eastern policy in the concepts of political parties – there was analysed the problem of democracy, Polish national minorities in the Eastern countries and human rights.

The concepts of the political parties in the area of Eastern policy referring to particular problems were diversified. Because of the connection of some concepts with a specific time period over the years 1989-2015, parties of some streams did not formulate concepts or postulates, as they did not exist (for example the League of Polish Families arose after the access of the Republic of Poland to NATO) or did not possess representatives in the number of at least three of them in the Sejm (for example the Self-Defence Republic of Poland, which gained the mandates for the first time in 2001).

As a result of the research process the hypothesis that restoring the superpower policy by the Russian Federation had an influence on concepts formulated by the Polish political parties in the reference to the Eastern policy – was confirmed. The majority

---

³ W. Sokół, *Partie polityczne i system partyjny w Polsce w latach 1991-2004*, (w:) *Współczesne partie i systemy partyjne...*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, s. 195-260

⁴ E. Skrabacz, *Słowa, słowa, słowa-dokumenty programowe polskich partii politycznych*, (w:) *Partie polityczne w początkach XXI wieku...*, red. M. Winclawska, s. 134-135, 137-139, 141, 146.

of political parties paid their attention to the return of the Russian Federation to its power policy and to reconstituting the sphere of influence within the post-Soviet area, which had an impact on the shape of postulates and opinions formulated by political parties. The necessity for the Eastern countries established after decomposition of the USSR to maintain independence from the authorities in Moscow was pointed out. There was seen a chance to stop Russian superpower policy in rewarding cooperation with this country. The cooperation of the countries of the Intermarum was to counteract restoration of the Russian power status and sphere of influence. It was pointed out that in the Russian Federation the period of existing the USSR was glorified and Joseph Stalin was presented in a positive light. By virtue of using raw energy materials by the authorities in Moscow to subjugate countries, it was postulated to conduct diversification of sources of natural gas supplies by the Republic of Poland. The access of Poland to the EU was to be an exit from the Russian sphere of influence. In partner relationship between the UE and the Russian Federation there was perceived an opportunity to oppose the Russian imperialism. Integration of the countries from post-Soviet areas with the West Europe region was considered a chance to leave the Russian sphere of influence. In the concepts of political parties particular attention was drawn to the fact that imperial targets of the Russian policy were Georgia, the Republic of Latvia, the Republic of Moldova, the Polish Republic and Ukraine. It was forecast that the authorities in Moscow were going to conduct finlandization policy towards post-Soviet countries and East Central Europe region. The alliance of the Republic of Poland with the countries arisen after the decline of the USSR was to counteract the Russian imperialism. It was indicated that the Russian disagreement over the enlargement of NATO in the eastern direction resulted from the plans of Moscow authorities to restore the sphere of influence as it was in the Soviet times. Therefore the new strategic concept of NATO should have taken into account imperialistic inclinations of the Russian Federation as well as attempts to reconstruct the sphere of influence within the area of former communistic countries block. It was emphasised that as part of power policy the Russian Federation might have undertaken efforts to activate national minorities in neighbouring countries in order to start nationality-based conflicts and subsequently carry out a military intervention in the name of protecting them. There was stressed a need for NATO and the EU to work out a common strategy towards Russian imperialism, which was manifested in armed aggression against Ukraine.

In the course of analysing Eastern policy in the concepts of political parties the hypothesis that the origin of political parties influenced the concepts formulated in the context of Eastern policy – was not confirmed. Assuming the division of political parties according to a genetic criterion into post-communist (post-People's Republic of Poland), post-solidarity, non-solidarity and new⁵, it cannot be clearly stated that post-communist parties (which were successors of the Polish United Workers Party or the satellite United Peasants' Party) formulated concepts of the Eastern policy of pro-Russian (pro-Soviet) nature, whereas the parties of solidarity or non-solidarity origin and new presented anti-Russian attitude. A major role in the international community was assigned to the USSR both by the post-communist party (the Social Democracy of the Polish Republic) and the post-solidarity party (the Polish Peasant Party "Solidarity") which perceived Russia as a guarantor of safety for the Polish Republic in the face of unification of the German Democratic Republic and the Federal Republic of Germany. Similarly post-communist parties (the Social Democracy of the Polish Republic and the Polish Peasants' Party) and a post-solidarity party (the Center Agreement) were in favour of a cooperation rules revision within the Council for Mutual Economic Assistance taking into account subjectivity of its members. The example of a partial confirmation of the mentioned hypothesis was among others the support of post-communist parties (the Social Democracy of the Polish Republic and the Polish Peasants' Party) for further existence of the USSR and regarding the new countries (Lithuania and Ukraine) emerging after decomposition of the USSR as anti-Polish. Post-solidarity parties (the Center Agreement and the Party of Christian Democrats) and non-solidarity (the Christian National Union) opted for abandoning the anti-Soviet attitudes, they offered to intensify Polish-Soviet economic cooperation and partner bilateral relationships. Post-People's Republic of Poland parties (the Social Democracy of the Polish Republic and the Polish Peasant Party) as well as post-solidarity (for example the Democratic Union, the Law and Justice), non-solidarity (for example the Confederation for an Independent of Poland) and new (the Self-Defence Republic of Poland) parties advocated for political and economic cooperation with new countries which emerged after decline of the USSR. Post-communist parties (the Democratic Left Alliance and the Polish Peasants' Party), non-solidarity parties (the Christian National Union) and new parties

---

⁵ Zob. K.A. Wojtaszczyk, *Partie polityczne w państwie...*, s. 155-160; W. Sokół, *Partie polityczne i system partyjny w Polsce w latach 1991-2004*, (w:) *Współczesne partie i systemy partyjne...*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, s. 190-191; K. Kowalczyk, *Rodziny partii politycznych w III RP*, (w:) *Partie i system partyjny...*, red. K. Kowalczyk, 210-211.

(the League of Polish Families and the Self-Defence Republic of Poland) pleaded common Slavic roots of the Poles and Russians, which was to be the basis for a close economic and political cooperation between the Polish Republic and the Russian Federation. The post-solidarity Party of Christian Democrats opposed indicating that Polish-Ukrainian relationships could suffer from that. A non-solidarity party the Union of Real Politics clearly stated the necessity of pro-Russian attitude in the Eastern policy in Poland, on the other hand a post-communist party (the Polish Peasant Party) and a new party (the Self-Defence Republic of Poland) postulated to keep balance in the relationships between the Republic of Poland and the eastern and western countries. Post-communist parties (Social Democracy of the Polish Republic, the Democratic Left Alliance and the Polish Social Democracy) claimed that the Russian Federation was not dangerous towards the neighbouring countries (post-Soviet) however, post-solidarity parties (i.a. the Liberal-Democratic Congress, the Democratic Union, the Freedom Union, the Civic Platform, the Solidarity Electoral Action Social Movement, the Conservative-People's Party and the Law and Justice) spotted regenerating the power policy of the Russian Federation. At the same time post-communist parties (the Polish Peasant Party, the Democratic Left Alliance and the Polish Social Democracy) and post-solidarity parties (the Civic Platform and the Law and Justice) perceived the programme of the Eastern Partnership as a tool to counter the Russian imperialism and reconstructing its sphere of influence. Post-solidarity parties (the Democratic Union, the Freedom Union, the Civic Platform, the Solidarity Electoral Action Social Movement and the Law and Justice) and non-solidarity parties (the Confederation for an Independent of Poland) were in favour of creating NATO permanent military bases in the Republic of Poland (contrary to the agreement with the Russian Federation from 1997) but a post-People's Republic of Poland party (the Democratic Left Alliance) objected.

Analysing the state of research concerning Eastern policy in concepts of political parties, it was ascertained that the mentioned research question was analysed in two studies. Piotr Malewicz performed an analysis of Polish Eastern policy in the period of duality (1989-1991) referring to relationships on the interstate level, examining at the same time the position of the parties in this field⁶. On the other hand Marcin Sienkiewicz studied party concepts of Eastern policy (applying an ideological criterion for the parties division) towards the Republic of Belarus, the Republic

---

⁶ P. Malewicz, *Polska „polityka wschodnia”...*

of Lithuania and Ukraine over the years 1989-1999⁷. Those publications covered a few years periods and did not present Eastern policy in political parties concepts from 1989 to 2015.

Moreover, in my doctoral dissertation I used scientific works by, among others, Andrzej Antoszewski, Stanisław Bieliń, András Bozóki, Magdalena Dołbakowska, Ryszard Herbut, Vít Hloušek, Wiesława Jednaka, Lubomír Kopeček, Mariusz Maszkiewicz, Rafał Matyja, Krystyna A. Paszkiewicz, D.J. Sagar, Jerzy Sielski, Inka Słodkowska, Katarzyna Sobolewska-Myślik, Aleks Szczerbiak, Wojciech Sokół, Ryszard Zięba i Marek Żmigrodzki.

Scientific journals also were useful, among others, „Ad meritum”, „Arcana”, „Horyzonty Polityki”, „Nowa Polityka Wschodnia”, „Nowy Prometeusz”, „Polityka Wschodnia”, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, „Studia Orientalne”, „Studia Polityczne”, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, „Zeszyty Naukowe Puławskiej Szkoły Wyższej”.

Out of press titles I made use of articles from the magazines: „Do Rzeczy”, „Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”, „Rzeczy Wspólne”, „Tygodnik Powszechny” and „wSieci”.

The materials gathered in the Archive of New Files, the Archive of Polish Political Parties at the Institute of Political Studies of the Polish Academy of Sciences in Warsaw and the Department of Documentation and Study of Political Life at the Institute of Political Science at University of Wrocław were of a significant importance for the scientific process. Furthermore I used stenographic records of the sessions of the Republic of Poland Sejm from 1991-2015 and information available on websites of political parties, parliamentary clubs and leaders of political parties⁸.

---

⁷ M. Sienkiewicz, *Współczesne polskie nurty...*

⁸ Tłumaczenie streszczenia na język angielski: Małgorzata Maliniewicz.